

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֶמְדָּת יָמִיִּם HEMDAT YAMIM

מקץ תשס"ט

פרשת שבוע

"וְהָאֱמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבּוּ"

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

בשבוע שעבר (פ' וישב) עסקנו בנבואת עמוס ובנבואתו האחרונה של הנביא זכריה, הנקראת כהפטרה בחג הסוכות. הבטחנו לעסוק השבוע בנבואת מנורת הזהב ושני ענפי הזית שמשני צדדיה, הנקראת כהפטרת שבת חנוכה. (כדאי לעיין גם בדברינו לפרשת וישב תשס"ז, בארכיון חמדת ימים www.erezhemdah.org).

סדרת הנבואות הראשונה של הנביא זכריה, המופיעות בפרקים א-ח של ספרו, מבטיחות גאולה "בְּשׁוֹבָה וְנַחַת" (ישעיהו ל' טו). נצטט כמה ממאפייניה:

- א. "פְּרֻזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם מֵרַב אֲדָם וּבְהֶמָּה בְּתוֹכָהּ".
- ב. "וְנֹאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נֶאֱמַר יְקִינָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ".
- ג. "רְנִי וְשִׂמְחִי בַת צִיּוֹן כִּי הִנְנִי בָּא וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ נֶאֱמַר יְקִינָה".
- ד. "וְנָלְלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל יְקִינָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעַם וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ".
- ה. "בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר יְקִינָה צְבָאוֹת תִּקְרָאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל תַּחַת גִּפְּוֹן וְאֶל תַּחַת תְּאַנְהוּ".
- ו. "לֹא בְחִיל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם בְּרוּחִי אֶמַר יְקִינָה צְבָאוֹת".
- ז. "עַד יֵשְׁבוּ יְקִינָה וְזִקְנוֹת בְּרַחְבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ מִשְׁעֲנֵתוֹ בְּיָדוֹ מֵרַב יָמִים: וְרַחְבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים בְּרַחְבֵּי תֵיחָה".

מכל הציטוטים הללו עולה כי מדובר בגאולה נפלאה של שקט ושלווה, שלום בטחון שמבוסס על השגחה אלקית ולא על סידורים בטחוניים ופעולות צבאיות. גאולה שבה ירושלים מלאה יהודים מכל הגילאים הנהנים מהשכנת שכינה ורוחניות בשפע. כל זה בתמיכה בין לאומית נרחבת.

בוודאי שעל גאולה מסוג זה לא נאמר " ייתי (משיח) ולא איחמיניה (ואינני רוצה לראותו מרב הצרות שיהיו בתקופתו)". (סנהדרין דף צח ע"ב).

בראש העם יעמדו שני מנהיגים: הראשון הוא המנהיג הפוליטי מבית דוד צמח=זרובבל. השני הוא יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול ראש הממסד הדתי.

כדי לזכות לגאולה כזו יש לעמוד בשני תנאים (זכריה פרק ח):

- א. "אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דְבָרוֹ אֱמֶת אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וּמִשְׁפַּט שְׁלוֹם שְׁפֹטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם: וְאִישׁ אֶת רֵעֵהוּ אֶל תַּחֲשְׁבוּ בַלְבָבְכֶם וּשְׁבַעַת שֶׁקֶר אֶל תִּתְּהֶבוּ כִּי אֵת כָּל אֵלֶּה אֲנִי שְׁנֹאתִי נֶאֱמַר יְקִינָה".
- ב. "וַעֲצַת שְׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם" (בין שני המנהיגים).

לכאורה, העמידה בתנאים אלה כל כך קלה. אבל אם נשאל את עצמנו אם הערכים המצויים ברשימה זו עומדים בראש סולם הערכים של החברה שלנו, התשובה לא תהיה חיובית. לצערנו המרחק בין מצב זה ובין המצב כיום הוא גדול מאוד.

הנביא זכריה מבטיח: "כֹּה אֶמַר יְקִינָה צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׂשׁוֹן וְלִשְׂמִיחָה וְלִמְעֵדִים טוֹבִים" בתוספת תנאי "וְהָאֱמֶת וְהַשְּׁלוֹם אֶהְבּוּ" (שם).

נתפלל כי הרבנים הממונים על ההנהגה הרוחנית, ירבו שְׁלוֹם בעם והממונים על ההנהגה הפוליטית ירבו אֱמֶת, כך נזכה בקרוב להתקיימות הנבואות הנפלאות ונהיה ראויים יותר למנורת הזהב שמשני צדדיה ענפי זית - סמל המדינה המופיע בנבואת זכריה.

לע"נ רבי יעקב
בן אברהם ועיישה סבג

לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשס"ט

ERETZ HEMDAH
5 Ha-Mem Gimmel St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@erezhemdah.org

www.yeshiva.org.il ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר
רח' המ"ג 5 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.erezhemdah.org

שער לדין

בחודשים הקרובים יתפוס מדור "שער לדין" את מקומו של המדור משפט והלכה – משפטי שאול / הלכה פסוקה. המדור "שער לדין" יעסוק בסוגיות יסוד במשפט העברי ויפתח לציבור הרחב פתח להבנת מושגי יסוד בתחום עבודת בית הדין על פי דין. בכך נבנה נדבך נוסף בקירוב משפט התורה לליבו של הציבור הרחב.

זמן חיובו של השומר הרב יואב שטרנברג

בגליון הקודם הצגנו את ארבעת השומרים שניתן לחלקם לשתי קבוצות – שומר חינם ושומר שכר, שעיקר תפקידם לשמור, והחילוק ביניהם הוא בשאלת השכר על השמירה, ושוכר ושואל, שעיקר עניינם בשימוש בחפץ של אחר, אלא שכנגד הרשות להשתמש, הם מתחייבים לשמור.

כמו כן, הסברנו כי ניתן להסתכל על חיובי השומרים באחת משתי האפשרויות – או שמדובר בחיובים שהתורה מטילה, כפי שהתורה מחייבת על נזיקין וכדומה, או שהתורה רק ירדה לסוף דעת בני אדם, ומגדירה את ברירת המחזל – כיצד בני אדם נוטים להתחייב בדרך כלל בכל אחת מהאפשרויות.

עוד הסברנו בגליון הקודם, ששומר שהחפץ אינו אצלו וטוען שהוא פטור, צריך להישבע על כך. בגליון זה נדון בשאלה, האם חיוב השומר לשלם נוצר בשעה שאיבד את החפץ (-בלשון חז"ל: שעת אונסים) או משעה שהתחייב לשמור (בלשון חז"ל: שעת משיכה).

באופן עקרוני, שאלה זו נדונה בגמרא במסכת כתובות (לד: ו) ובבא קמא (ק"ב). הנפקא מינה משאלה זו היא מה קורה כאשר על שעת הפגיעה אין אפשרות לחייב את השומר, כגון שבשעת האונס, השומר חילל שבת או עבר עבירה אחרת, שהוא מתחייב עליה מיתה, וכלל נקוט בדינו, שאדם שעשה עבירה שחייבים עליה מיתה ובמקביל התחייב לשלם לאחר, חייב מיתה ופטור מן התשלומים (-יקים ליה בדרבה מיניה!).

בגמרא מצינו שתי דעות בשאלה זו. גם להלכה נחלקו הראשונים. דעת רוב הראשונים, שהשומר מתחייב רק משעת אונסים, וכן פסק המחבר (חושן משפט סימן שמא סעיף ד). אמנם, בדעת הרמב"ם נראה, שהוא סובר שחיוב שומר הוא משעת פגיעה.

קצות החושן (סימן רצא סק"א) מביא, שלכאורה, יש נפקא מינה נוספת הנובעת משאלת זמן ההתחייבות – זאת במקרה ששווי החפץ השתנה בין זמן השאלה לפגיעה. המגיד משנה (הלכות שאלה פרק ח הלכה ג) והש"ך (חושן משפט סימן רצא סעיף ז) כתבו בפשטות ששומרים משלמים לפי שווי החפץ בזמן הפגיעה. הקשה עליהם קצות החושן, מדעת הרמב"ם, שחיוב שומרים הוא משעת משיכה.

קצות החושן מתרץ, שגם למאן דאמר שחיוב התשלומים הוא משעת משיכה, אין זה חיוב גמור, שהרי השומר יכול להחזיר את החפץ בעצמו. השאלה היא רק לגבי זמן תחילת שעבוד הנכסים. אם כן, אפשר לומר שגובה חיוב התשלומים תלוי בשעת הפגיעה. שאלת זמן החיוב של השומר קשורה לשאלה נוספת – מהו אופי החיוב של השומר? הדיון בעניין זה הוא במקרה של שומר שאינו מחזיר את החפץ, ואינו יודע אם החפץ אבד באופן הפטור אותו, או לא. לדוגמה, שומר שכר שאינו יודע אם מה שהתרחש היה אונס והוא פטור, או שנחשב כגניבה ואבידה' והוא חייב.

הגמרא בבבא קמא (ק"ח). אומרת, שישנו הבדל בין אדם שטוען 'איני יודע אם הלוייתי' ובין אדם שטוען 'איני יודע אם פרעתיך'. במקרה הראשון, הנתבע אינו מודה אפילו בקיומו של החוב, לכן הדין הוא שהוא פטור, שכן חובתו של הנתבע להוכיח שהיה חוב – 'המוציא מחברו עליו הראיה'. אולם, במקרה השני, הנתבע מודה בקיומו של החוב, אלא שהוא מסופק אם הוא כבר פרע אותו. במקרה כזה, הדין הוא שהוא חייב לשלם.

שני טעמים נאמרו ביחס לחיוב התשלומים במקרה של 'איני יודע אם פרעתיך': יש אומרים, שחיוב התשלומים נובע מכך שטענה זו נחשבת טענה 'גרועה' ונסיון התחמקות של הנתבע. ולכן יש ראייה לכך שהיה חוב, וממילא חובת ההוכחה לפרעון מוטלת על הנתבע. ויש אומרים, שכיון שברור שהיה חוב, והספק הוא לגבי הפרעון, נטל הראיה הוא על הנתבע.

מה דינו של שומר – האם שומר שטוען איני יודע נחשב 'איני יודע אם הלוייתי' או 'איני יודע אם פרעתיך'? אם נאמר שחיוב השומר הוא משעת המשיכה, הרי שבאופן יסודי שומר שמשך חפץ, התחייב להחזירו או לשלם את דמיו. אם הוא רוצה להיפטר מחיוב זה, עליו להביא ראיה לכך שפרע, ובספק, לא יפטר מלשלם. אולם, אם נאמר שחיוב התשלומים הוא רק משעת פגיעה, הרי שבהעדר ידיעה ודאית שהיתה פגיעה, לא מוטל חיוב ודאי על השומר, וממילא הוא יפטר מספק.

בשאלה זו נחלקו הש"ך וקצות החושן. הש"ך (חושן משפט סימן רצא סקמ"ד) טוען, שעל השומר מוטלת חובה להחזיר את החפץ לבעלים. חובה זו פוקעת או בהשבת החפץ, או בהשבת דמיו. ונמצא ששומר שטוען 'איני יודע' הרי זה 'איני יודע אם פרעתיך' ויהיה חייב לשלם. לעומת זאת, קצות החושן טוען, שלא מוטלת על השומר חובה להחזיר את החפץ – בתום תקופת השמירה, השומר משאיר את החפץ אצלו, והחובה להחזיר את החפץ לבעלים מוטלת על הבעלים בעצמם. ולכן חיוב התשלומים אינו תלוי בחיוב ההשבה ולגבי חיוב התשלומים, העיקר כדעת רוב הראשונים, שחיוב זה נובע מהפגיעה, וממילא במקרה של ספק נאמר 'איני יודע אם הלוייתי' והשומר יהיה פטור.

משפטי שאול

הוצאה מחודשת של הספר המכיל פסקי דין עקרוניים של מו"ר מרן הגאון הרב שאול ישראלי זצ"ל בשבתו בבית הדין הגדול בירושלים. בספר גם משא ומתן בנושאים אלה עם גדולי הדור. מחיר הספר 80 ₪ (לחץ לקניה)

רוצים לפתור בעיות עלפי ההלכה ובמסגרת החוק?

פנו אל: "משפט והלכה בישראל" טלפון: 02-5382710 פקס: 02-5379626 BEITDIN@ERETZHEMDAH.ORG

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ד)

Milano, Italy

מילאנו, איטליה

אדר א, ה'תשנ"ז

פטור מחליצה בנתעברה מבעלה בהזרעה מלאכותית לאחר מותו.

שאלה

אשה שנזרעה בהפריה מלאכותית מהזרע הקפוא של בעלה הנפטר, האם על ידי זה אפשר להתיר לה להינשא לעלמא מבלי להצריכה חליצה, הואיל ויש לה זרע מבעלה המנוח, או לא?

תשובה

בגלל חשיבותו העקרונית, אנו מצרפים את מאמרו של מרן הגר"ש ישראלי "אבהות בהזרעה שלא כדרכה"¹. במאמר זה קובע מורנו ורבונו, כי גם אם נפסוק כדעה, שנתעברה באמבטיה (כיום - בהפריה מלאכותית), הוולד מתייחס לבעל הזרע [קביעה שהרב מתייחס אליה כ"ספק גדול"], ודאי שלא ניחס ולד כזה לבעל-הזרע, אם ההתעברות התרחשה רק לאחר מותו, מן הנימוקים שהמחבר מעלה במאמר. ולכן, בתשובה לשאלתך - אי-אפשר לפטור את האשה הנ"ל מחליצה.

¹ "קובץ תורה שבע"פ" (לג), "חוות בנימין" (ח"ג סימן קז).

אבהות בהזרעה שלא כדרכה הרב שאול ישראלי

א. עם התפתחות מדעי הרפואה בזמננו, הולך ומתרחב במקרה של קשיי הריון מסיבות מסוימות, השימוש בהפריה מלאכותית, היינו - זרע הבעל ממבחנה מוכנס ע"י זריקה לתוך רחם אשתו. זוהי הצורה המומלצת מבחינת ההלכה (אם כי גם בדרך זו יש מחמירים). קיימת גם אפשרות של הקפאת הזרע ושמירתו במצב זה לשימוש בתקופה יותר מאוחרת. מבחינה זו יתכן גם שהזרע המשומר בדרך זו יוכנס לרחם אחר מות בעל הזרע, באופן שהולד יולד זמן רב אחרי שבעל הזרע הלך לעולמו. לבירור הלכות של הנ"ל, באשר להתייחסות הבן לאביו לענייני הלכה שונים, מוקדשים הדברים הבאים. המקור העיקרי שבו מצוי דיון בגמרא בדבר הדומה להריון בדרך זו, הוא במס' חגיגה (י"ד-ט"ו) וזו לשונה: שאלו את בן זומא: בתולה שעברה מהו לכהן גדול (והיא אומרת שימצאו לה בתולים. א"נ כהן גדול נשאה ולא ידע שהיא מעוברת ומצא לה בתולים. ואח"כ נמצאת מעוברת, מהו לקיימה משום "בתולה מעמיו יקח". רש"י). מי חיישינן לדשמואל, דאמר שמואל יכול אני לבעול כמה בעילות בלא דם. או דילמא דשמואל לא שכיחא. אמר להו: דשמואל לא שכיח, וחיישינן שמא באמבטי עברה (אמבטי: כלי שרוחצים בו כל הגוף. וי"ל שהטיח שם אדם שכבת זרע ונכנס במעיה. רש"י) עכ"ל. ובמסורת הש"ס שם: וחיישינן נמי אמרינן לקולא, רש"י בשבת קנ"א, ב. היינו שבן-זומא אכן התיר אותה לכה"ג מטעם זה, שלמרות הריונה דנה כבתולה שמתרת גם לכה"ג.

ב. ודנו מפרשי השו"ע, מה דין הולד שנולד בדרך זו של הריון באמבטיה מבלי שהיתה ביאת אדם, האם מתייחס הולד אחרי בעל הזרע. הסתפק בזה ב"חלקת מחוקק" (אבע"ה סי' א, סק"ח): "אם קיים האב פו"ר, ואם מקרי בנו לכל דבר" והביא לזה את האמור בליקוטי מהרי"ל: נמצא, שבן סירא הי' בנו של ירמיה שרץ באמבטי, כי בן סירא בגימטרי' ירמ"י, וכו' ע"כ. מלשונו נראה שלא מצא בדברי המהרי"ל הכרעה לספיקו. אולם ב"בית שמואל" שם כי: ויש להביא ראיה ממה שאמור בהגהת הסמ"ק, והב"ח הביא ביו"ד סי' קצ"ה: "אשה מוזהרת שלא תשכב על סדין ששכב עליהן איש אחר, פן נתעבר מש"י של אחר, גזירה שמא ישא אחותו מאביו, משמע דהוי בנו לכל דבר". עכ"ל.

ואין זה ראיה דשמא לחומרא אמרינן, לקולא לא אמרינן. בפרט במידי דתלי בקום ועשה. והיא נתעברה בעצמה, דאינו יוצא בזה. ע"כ.

היינו שמסופק בשתים: האחד, שמא אינו מעיקר הדין, אלא בגדר חומרא. בעוד שלעיקר הדין יתכן שאין כאן התייחסות לבעל הזרע שייחשב כבן לאביו. ועוד, שגם אילו תמצא הכרעה שאכן הבן מתייחס לאביו, שהוא בעל הזרע. עדיין יש מקום להסתפק לענין קיום המצוה, שזו תלויה בקיומה במעשה, מה שלא הי' במקרה דנן.

ג. והמשיכו לדון בזה האחרונים:

בסי' "ברכי יוסף" (לחיד"א זצ"ל אבה"ע סי' א, ס"ק י"ז) כי בזה: ... ולא אכחד דלבי מהסס דיש קצת לדחות (הראי' מהסמ"ק שהביא הבי"ש כנ"ל) דהא לשון ההגהה דסמ"ק הנזכר כך היא: מש"י של איש אחר קפדינן, כי היכי דקפדינן אהבתנה גזירה שמא ישא אחותו מאביו. והרבנים הנזכרים פשיטא להו דמ"ש גזירה שמא ישא אחותו מאביו קאי אדם בא לה ש"י של איש אחר דרך סדין. ויש לדחות דדילמא האי דקאמר גזירה שמא ישא אחותו מאביו לא קאי אמאי דקמן, אלא סירכא דלישנא דגזירת הבחנה הוא דיהבי טעמא בש"ס... וזהו שאמר "כדאיתא ביבמות". ולעולם בנדון זה דדרך סדין לא קאמר גזירה שמא ישא אחותו מאביו. ... ורצונו לומר דהכא הגם שלא שייכא גזירה שמא ישא אחותו מאביו - ואין אב (כלומר, שאליבא דאמת בזה אין לו יחוס אב כלל). מ"מ יש להקפיד בדין עירובא זרע הבא ממק"א. באופן שאינה ראיה חותכת, דיד הדוחה נטויה, דהכא ל"ש גזירה שמא ישא אחותו מאביו ממש, אלא דנקיט מאי דאתמר גבי הבחנה. עכ"ל.

ד. ויוצא מדבריו, שאם אמנם מתשו' רבינו פרץ שמובא בסמ"ק מבואר שדין ממזרות אין בעיבור מאמבטי' [באשת איש שקלטה זרע מאדם אחר כמו שהעתיק משם לשונו שמשום זה לא מצינו קפידא שתשכב אשה נדה ע"ג סדין ששכב עליה בעלה שמא יקלט הזרע ויהי' בן הנדה. דודאי אין לחוש דליכא ביאת איסור ועבירה והולד כשר. דאל"כ לא מצינו ידינו ורגלינו בביהמ"ד, דודאי בן סירא היתה הורתו בענין זה וכו'. ע"כ דאין אפילו חשש ממזרות, כשהזרע עצמו הוא כשר, והממזרות באה עליו מצד ביאה אסורה של איסור עריות, כגון אשת איש וכו']. מכל מקום עדיין יש מקום לפקפק אם נשמר היחס של בן ואב כלפי בעל הזרע בכה"ג שקליטת הזרע לא היתה בדרך כל הארץ, אלא דרך אמבטיה. ומכיון, שאותו פקפוק קיים באשר להפרי' ע"י זרע שנקלט במבחנה והועבר משם ע"י זריקה לרחם אשתו של בעל הזרע. דבכה"ג הולד הוא בבחינת "ואין אב". וזה לא רק לענין קיום פו"ר (כפי שמאריך שם אח"ז) אלא גם בכל עיקר ההתייחסות אחר האב.

ה. כן מצדד בסי' בני אהובה (לבעל התומים זצ"ל בפי ט"ו ומה' אישות הלי' ו') שאין אשה נפסלת גם שקלטה זרע פסול באמבטי', כיון שלא היתה כאן ביאה אסורה. ומוכיח זאת מהסוגיא דחגיגה הנ"ל שמסיק שם שמוותרת לכהן מצד תלינן דבאמבטי' עיברה. וקשה שמ"מ הרי יש לחוש שמא מזרע פסול נתעברה. וזה לפי מה שתוסי' שם (ד"ה בתולה) פירשו שהבעי' היתה גם אליבא דרי' יהושע דס"ל באשה מעוברת גם כשאומרת לכשר נבעלתי, דלא מפיה אנו חיים ואסורה לכהן, ומכש"כ לכה"ג. אלא מוכח מזה שגם אם הי' מזרע פסול אין האשה נפסלת, כיון שלא היתה כאן ביאה שאוסרתה. [אלא שחזר ודחה הראי', דהרי בא להתירה גם מצד דנבעלה בהט"י, שאין עמה איבוד בתולים, שמ"מ קשה בכה"ג שנבעלה ממש ודאי לדעת ר' יהושע נפסלה. אא"כ נוכרח לומר דמיירי במקום שלא היו פסולים, לחשוש מהם. ומ"מ מסיק "נראה מפשטא דלישנא דכשרה לכהונה במקום פסולים"].

ו. ומדברי האחרונים ניתן להביא עוד, דמסוגיות הש"ס ניתן להוכיח דבאמבטי' (וכו"ב, בנדון שלנו בדרך של מבחנה) שאין בזה יחוס הן לאב:

א. ב"בני אהובה" הנ"ל מקשה בהא דאמרו במשנה יבמות (כ"ב, א) ובנו הוא לכל דבר. ובגמרא שם: לאתויי מאי - ומסיק לאתויי ממזר. ולמה לא אוקי לה לאתויי בנתעברה באמבטי', אע"כ שבה באמת לא ייחשב כבנו. ודחה ד"ל דבזה לא ניתן להוכיח שהוא זרעו, שמא עוד אחר הטיל זרעו באמבטי'. אך באמת זה תמוה, שהרי ניתן לפרש באמבטי' שברשות היחיד של הבעל והאשה, והרי בכה"ג ודאי הוי כמו כל בעל ואשה שאין אנו מסופקים דילמא לאו אביו הוא דאזלינן בתר רובא (חולין י"א).

ב. כן הוקשה לטו"א (חגיגה שם) מסוגיא דיבמות (דף י') דלא מצי משכח"ל פטרות צרותיהן ב"אמו", מפני שזה לא יצויר אלא בגוונא דאיסורא וב"דאי לא קתני". והרי יתכן בכלה שנתעברה מחמיה באמבטי' דלא היתה ע"י ביאה אסורה. ומשכח"ל ג"כ באופן כנ"ל שגרו באותה דירה, באופן שאין מתעורר ספק שמא מאחר נתעברה.

ג. בסי' דברי מלכאל (ח"ד סי' צ"ז וק"ז) מהסוגיא דיבמות (צ"ז, ב): אח הוא וברי הוא, אחתי' אנא דדראי על כתפאי. ועוד שם בזה כמה דוגמאות שנאמרו שם רק בעכו"ם שבישראל הרי זו ביאת עריות. אך לפי הנ"ל דמוכח, שבתעברה בכה"ג שלא היתה ביאה אסורה משכח"ל גם בישראל, אמאי קבע בפסקנות שזה לא יתכן כ"א בעכו"ם. וכל אלה הקושיות תתיישבנה, אם נסיק שבכה"ג שלא הי' בדרך ביאה, כשם שאין בזה משום איסורי עריות, כן אין בזה גדר ייחוס, והוי כמו שנוול מבלי התייחסות אחר האב, לא רק לענין קיום פו"ר, כי גם לענייני יחסי קורבה שמתהוים בין האב ליוצא חלציו, רק בנתעברה האשה בדרך כל הארץ, ולא דרך אמבטי' או מבחנה.

ז. מסקנת הדברים: ספק גדול קיים בולד שנוול בדרך מבחנה, אם יש לו התייחסות אחרי אביו. ומכל מקום דבר ברור הוא שאין על הולד תורת פסול, כל שהפסול נובע מביאה אסורה. אך אם הזרע הוא של פסול, כגון ממזר וכו"ב, פסול זה אין בדין שיפקע וא"כ, אשה שקבלה זרע מבעלה דרך מבחנה, ספק התייחסותו לאב בעל הזרע בעינו עומד, אם כי איסור אין בזה. כל זה אמור אם הזרע נכנס למעי האשה בעוד בעל הזרע חי. ולא כן הדבר בזרע מוקפא שנכנס למעי האשה לאחר מות האיש בעל הזרע, וכמו שיבואר להלן בע"ה:

ח. כי הנה ראיתי בעתון "הצופה" תחת כותרת: "פסק הלכה של גדולי הרבנים" (מבלי שפורט מי הם "גדולי הרבנים" האלו) שנאמר בו: "ילד שיוולד מזרע מוקפא - זכאי לירושת האב". וההמשך בזה הלשון:

"ילד שיוולד מזרע מוקפא לאחר מות אביו, יהי' זכאי לקבל את ירושת האב, גם אם יחלפו עשרות שנים והירושה כבר חולקה בין אחרים - כך קובע פס"ד תקדימי שניתן בימים אלה ע"י מספר רבנים, שביקשו לשמור על עילום שמם, לאחר שנדרשו לסוגיה זו על ידי מנהלי ביי"ח גדול בארץ.

... הרבנים פסקו, כי הילד יהיה זכאי לירושה עפ"י דין תורה. ועל שאר היורשים יהי' להתחלק עמו בירושה. הרבנים ביקשו לשמור על עילום שמם שכן חששו מתגובת הרחוב החרדי מכך שנתנו לגיטימציה לתרומת זרע והקפאתו. אין הבדל בין ילד שנוול כתוצאה מיחסים נורמליים לבין ילד שנוול מהקפאת זרע. מבחינה תורשתית, הילד הוא צאצאו הישיר והטבעי של אביו, וההקפאה לא גורמת שום שינוי וכו' עכ"ל הידיעה. איני יודע מי הם שפסקו כזאת. ולענ"ד זוהי טעות בהוראה, שאף אם אמנם אין שום יסוד להבחין בין זרע טרי לבין זרע מוקפא, אולם נ"ל שגם אם ייפסק כמסקנת הבי"ש הנ"ל, שיש לו ייחוס לאב, גם אם לא הי' בדרך ביאה, כדרך כל הארץ, מ"מ משמת בעל הזרע והלך לעולמו, שוב נקטע היחס עמו, ולא יתייחס הולד אחרי הבעל הזה. וזה כפי שיבואר להלן.

ט. הנה בנובי"ק (א"ע סי' ס"ט) הביא קושיא בהא דקיי"ל דימי הבחנה שצריכה האשה להמתין אחרי מות הבעל צ' יום מיום המיתה, דאמאי לא אצרכין להמתין עוד ג' ימים לקליטה (ברכות ס', א) שהרי יתכן שלא יקלט הזרע עד סוף זמן הקליטה א"כ יצטרכו צ"ג יום.

וחידש בזה הנובי"ק, שאם בשעת מיתת הבעל טרם יקלט הזרע, אין זה בנו ליבוס, דקרינן בזה "ובן אין לו", כיוון שבשעת מיתה עדיין לא נקלט הזרע. ומשום זה מתיבס ממנ"פ, ולא צריך להמתין יותר מצ' יום, שאם אכן נקלט, הרי צ' יום יהי' ניכר העבור. ואם לא נקלט שמשום זה באמת לא יהא עיבורה ניכר, כי אז שפיר מייבס. וכי בזה שאם אמנם לגבי כל הדברים ייחשב בנו, אך לייבוס - לא. עכ"ד.

י. ובסי' קרן אורה (סוף פ"ט דיבמות) השיגו בזה"ל: דינו תמוה, מאוד, דהיכן מצינו יבוס שלא במקום נחלה וזה הן יורשו ואחיו מייבס. ועוד דהא כל מ' יום לאו ולד הוא אלא מיא בעלמא, ואפ"ה לאו בת חליצה וייבוס היא. ואע"ג דבתרומה מותרת, דבתרומה מותרת, כדאיתא לעיל ס"פ אלמנה, היינו משום דזה בכלל מתים כחיים, דבתרומה בעינן שיהי' הולד קיים, ולא קודם שנוצר ולא אחר שמת. אבל לענין יבוס, כל שיש שסופו להיות לו זרע, או שהיה לו ואח"כ מת, לאו בת יבוס היא. והכל משם דרכיה דרכי נועם ודו"ק עכ"ל.

יא. ותמיהתו עצומה, שלא רק "היכן מצינו וכו'" שהרי מקרא מלא הוא ביבם, "ויקום על שם אחיו" - לנחלה. ואיך ניתן להפריד בין יבום לנחלה. אך גם בל"ז הרי לפי היסוד הנקוט שגם אם נולד הבן אחר מות האב, אם ממ"ש "ובן אין לו" - עיין עליו, ואם ממשי"י "ולא ימחה שמו" - פרט לזה שאין שמו מחוי אין שם דין יבום (ע"י יבמות ל"ה, ב) גם בכה"ג אין שם יבום, כיון שזה עומד להקלט. להתפתח; שהרי שכני"ל, גם בשכבר נקלט, כהערת ה"קרן אורה", עדיין אינו אלא בגדר "מיא בעלמא"; וא"כ אין בעצם כל הבדל בין שכבר נקלט בפועל, בין שטרם נקלט, ואך נמצא במעי האשה ויקלט. כל זה נראה ברור, ומה שקבעו חז"ל צ"י יום לקליטה, אין זה אלא משום דלא חיישינן למיעוטא ורוב זרע נקלט מיד.

יב. אכן כל זה הוא בשהזרע נמצא במעי האם ועומד להקלט, מבלי כל צורך בפעולה נוספת. ולא כן הדבר בזרע שנמצא בשעת מות הבעל מחוץ לגוף האשה במצב של קפאון, שרק באופן מלאכותי ע"י פעולות הנדרשות להוציאו ממצב זה ולזווגו עם הביצית שבמעי האשה (אם זו אשתו לשעבר ואם זו אשה אחרת) שמבלי פעולה זו לעולם לא יולד, בזה הדין "ובן אין לו" נשאר לעולם, ואין לו מאז שום ייחוס אל המת.

דאי אפשר לומר, שבכה"ג ייחשב כבן המת, ויפקע אז ממנה דין יבום, דכאן הרי יש לדרוש בכיוון הפוך את הדרשה דגמרא "דדרכי נועם", דאין זה דרכי נועם מאחר שבשעת מות הבעל לא הי' לו בן, ולא הי' עומד להיות לו בן (אם לא ייעשה מעשה, כנ"ל) שממילא חל עליו דין יבום, כשעברו על האשה צ"י יום של הבחנה, אם איתא שאם אח"כ יעשה מעשה בזרע המוקפא, ויוכנס למעי אשה ויתפתח לולד, דאז יפקע למפרע זיקת היבום ויהיו הבנים ממזרים, והאשה תצא מהיבם, כדין מיובמת בטעות. הרי ודאי דקרינן בזה "דרכיה דרכי נועם" ואין זה דרכי נועם להוציא מהיבם ולעשות בניה ממזרים. כשם שמטע"ז עצמו מסיק בגמרא שאם במות הבעל הי' בן קיים, ומכוח זה הותרה לשוק, שאם אח"כ מת הבן, אין זה דרכי נועם שתצטרך להזקק אז ליבום. וע"כ אמרינן בזה שעשו מתים כחיים (יבמות פ"ז, ב). וכדפי' רש"י שם: ... הלכך על כרחך "בן אין לו" בשעת מיתה קאמר והרי יש לו. עכ"ל, וכמו כן נאמר גם בהא דניד"ד: על כרחך "בן אין לו" בשעת מיתה קאמר, והרי אין לו. ואמרינן בזה, שמשעה שמת ואין כאן "בן", ואפילו לא בכח - דהיינו כשהאשה במצב של אפשרות הריון, חל בה דין יבום, ולידת בן בכה"ג גם כי יעשה מעשה כנ"ל ע"י הקלטת זרע המת, אינה מפקעת דין היבום, ויקום על שם אחיו לנחלה כדין יבום, כי ולד זה לא יתייחס על שם בעל הזרע שממנו הופרה. ואין הולד יכול לרדת לנחלה.

יג. וכזה למדנו (מס' ב"ב ק"ט, א): דכיון דלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו, לענין נחלה נמי וכו'. וכן כתבו התוס' (שם, דף קט"ו) ד"ה בן הבן שכשם שמתפרש הכתוב שנאמר ביבום "ובן אין לו" שה"ה הבת, כן הוא מתפרש בענין נחלה. וע"כ אין שום סתירה מיבום לדיני נחלה, כי לא שם בן עליו, והיינו שאינו מתייחס אחרי האב, כיון שלא הי' עומד להולד, בדרך הרגילה, בשעת מיתה האדם שממנו לוקח הזרע.

וכך מצינו (יבמות כ"ב, א-ב) דילפינן מהדדי דיני אחוה מדיני בן ובת, דלענין יבום. היינו, כשם שיש דין "בן" על ממזר, כן יש לו דיני אחוה. ומכאן שכשם שאין קורים לו "בן" לענין יבום, כן אין הוא נקרא אח לענין יבום. ודרך הלימוד זה מזה הוא, שאם יש לו ייחוס, הרי זה כזה, ושם אינו בן, אינו אח. וא"כ מכש"כ לענין המושג "בן" עצמו שאם אינו "בן" לענין יבום אינו בן לשום דבר אחר, ואינו נחשב קרוב לענין שום דבר, כולל דיני עריות, דהיינו אחוה, וכל כיו"ב, כי אין לו שייכות לאב ולא למשפחתו לשום ענין. שכן דיני משפחה למדים מדיני יבום, ולא ניתן להפריד בין זה לזה.

וממילא ברור שולד שנוולד מזרע מופקא אחרי מות בעל הזרע, אין לו שום יחס קרבה למשפחת האיש שממנו בא הזרע המוקפא. והיורשים כדין ירשו, ואין הולד יכול לתבוע חלקו בירושה. זהו מה שנראה לנו נכון וברור. והשי"ת יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

שו"ת "במראה הבזק", חלקים א'-ו'

תשובות לשאלות מרבני הגולה. השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו. התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נועם". הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע לששת הכרכים 300 ₪ במקום 360 ₪ (לחץ לקניה) (טל' 02-5371485)

חדש !!! שו"ת "במראה הבזק" במהדורה מהודרת! מחיר מבצע לששת הכרכים 400 ₪ במקום 480 ₪